

Kriminaalmenetlus

Kriminaalmenetluse seadustiku §193 järgi alustab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalmenetlust, kui selleks on ajend ja alus. Kui kriminaalmenetlust alustab uurimisasutus, teatab ta menetluse alustamisest viivitamata prokuratuurile. Kui kriminaalmenetlust alustab prokuratuur, edastab ta kriminaalasja materjalid uurimisasutusele.

Kriminaalmenetluse seadustiku § 199 sätestab, et kriminaalmenetlust ei alustata, kui selleks puudub alus, kuriteo aegumistähtaeg on möödunud, amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise, kahtlustatav/süüdistatav on surnud, samas süüdistuses on isiku suhtes jõustunud kohtulahend või kriminaalmenetluse lõpetamise määrus. Kriminaalmenetlust jätkatakse, kui seda rehabiliteerimise eesmärgil taotleb kahtlustatav/süüdistatav või surnud kahtlustatava või süüdistatava esindaja. Kui kohtueelses menetluses ilmneb mõni nimetatud asjaoludest, mis välistab kriminaalmenetluse, lõpetatakse menetlus uurimisasutuse määruse alusel ja prokuratuuri loal või prokuratuuri määrusega. Kui kohtueelses menetluses ei ole kindlaks tehtud isikut, kes on kuriteo toime pannud, ning ei ole võimalik koguda lisatõendeid, lõpetatakse menetlus uurimisasutuse määruse alusel ja prokuratuuri loal või prokuratuuri määrusega. Menetluse võib mõne kahtlustatava või kuriteo suhtes lõpetada ka osaliselt.

Kriminaalmenetluse lõpetamise korral võib kohus prokuratuuri taotlusel ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul panna talle kohustuse määratud tähtajaks tasuda kriminaalmenetluse kulud ja hüvitada kuriteoga tekitatud kahju. maksta kindel summa riigituludesse või sihtotstarbeliseks kasutamiseks üldsuse huvides, teha 10–240 tundi üldkasulikke tööd, mitte tarvitada narkootikume ja alluda ettenähtud sõltuvusravile. Siinkohal loetletud kohustuste täitmise tähtaeg ei või ületada kuut kuud, välja arvatud sõltuvusravi puhul. Kui isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus lõpetatud käesoleva paragrahvi lõike 2 kohaselt, ei täida talle pandud kohustust, uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetluse oma määrusega.

Prokuratuuri taotluse lahendab kohtunik. Vajaduse korral kutsutakse taotluse lahendamiseks kohtuniku juurde prokurör ja kahtlustatav/süüdistatav ning viimase taotlusel ka kaitsja. Kui kohtunik ei nõustu prokuratuuri esitatud taotlusega, jätkatakse kriminaalasja menetlemist.

Lähisuhtevägivalla puhul on kriminaalmenetluse osapoolteks kahtlustatav, tunnistaja ja kannatanu. Kriminaalõiguse järgi on neil kõigil menetluses täita oma roll.

Kahtlustatav = vägivallatseja

Lähisuhtevägivallas kahtlustatav on isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud (vabadus võetakse kuni 48 tunniks), või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule. Kahtlustatavale selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi ning ta kuulatakse üle kahtlustuse

sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervise seisund ei võimalda tema kohest ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks.

Isik peetakse kahtlustatavana kinni, kui ta on tabatud kuriteo toimepanemiselt või vahetult pärast seda; kuriteo pealtnägija või kannatanu osutab temale kui kuriteo toimepanijale või kui kuriteojäljed viitavad temale kui kuriteo toimepannud isikule. Kuriteo toimepanemisel või vahetult pärast seda põgenemiskatselt tabatud isiku võib igaüks toimetada politseisse kahtlustatavana kinnipidamiseks.

Kahtlustatavana kinnipeetule selgitab uurimisasutuse ametnik tema õigusi ja kohustusi ning kuulab ta viivitamata üle. Kui prokuratuur veendub vahistamise vajaduses, koostatakse vahistamistaotlus ja kinnipeetu toimetatakse 48h jooksul eeluurimiskohtuniku juurde. Kahtlustatavana kinnipeetule antakse võimalus teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele oma lähedasele menetleja kaudu. Kui teavitamine kahjustaks kriminaalmenetlust, võib teatamise võimaldamisest prokuratuuri loal keelduda.

Tunnistaja = pealtnägija

Tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid. Kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel määrusega muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks. Anonüümsele tunnistajale antakse anonüümsusmääruse alusel leppenimi, mida kasutatakse menetlustoimingutes. Tunnistaja on kohustatud andma tõeseid ütlusi, kui ütluste andmisest keeldumiseks puudub seaduslik alus.

Tunnistajale selgitatakse tema õigusi ja kohustusi ning õigust kirjutada ütlust omakäeliselt. Vähemalt neljateistaastast tunnistajat hoiatatakse ütluse andmisest seadusliku aluseta keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, mille kohta võetakse ülekuulamisprotokoll allkiri. Vajaduse korral selgitatakse tunnistajale, et sihilikku vaikimist talle teadaolevatest asjaoludest käsitatakse ütluse andmisest keeldumisena. Tunnistaja võib ütlust andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meespeetavate andmete kohta märkmeid ja muid dokumente.

Menetleja võib korraldada tunnistaja kaugülekuulamise, kui tunnistaja vahetu ülekuulamine on raskendatud või põhjustab ülemääraseid kulutusi, samuti tunnistaja või kannatanu kaitsmist silmas pidades. Kaugülekuulamine telefonitsi on lubatud vaid ülekuulatava ja kahtlustatava või süüdistatava nõusolekul. Kahtlustatava või süüdistatava nõusolekut ei ole vaja anonüümse tunnistaja telefonitsi kaugülekuulamiseks.

Menetleja võib alaealise tunnistaja ülekuulamise juurde kutsuda lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi. Kui menetlejal endal asjakohane väljaõpe puudub, siis on lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja, pedagoogi või psühholoogi kaasamine alaealise ülekuulamise kohustuslik, kui:

- tunnistaja on noorem kui kümneaastane ja korduv ülekuulamine võib mõjuda kahjulikult alaealise psüühikale
- tunnistaja on noorem kui neljateistaastane ja ülekuulamine on seotud perevägivalga või seksuaalse väärkohtlemisega;
- tunnistaja on kõne-, meele-, vaimupuudega või psüühikahäiretega.

Vajaduse korral alaealise ülekuulamine videosalvestatakse. Alaealise ülekuulamine videosalvestatakse, kui on kavas kasutada seda ülekuulamist tõendina

kohtumenetluses, sest alaealise vahetu ülekuulamine kohtus ei ole võimalik tema vanuse või vaimse seisundi tõttu.

Tunnistajal on õigus keelduda ütluste andmisest, kui ta on kahtlustatava/süüdistatava alaneja ja üleneja sugulane; õde, poolõde, vend, poolvend või isik, kes on või on olnud abielus kahtlustatava/süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga; võõras- või kasuvanem, võõras- või kasulaps; lapsendaja ja lapsendatu; abikaasa, püsivas kooselus olev isik või tema vanem, sh pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist.

Tunnistaja ülekuulamise kohta koostatakse protokoll, kuhu kantakse:

- tunnistaja nimi, isikukood või selle puudumisel sünniaeg, kodakondsus, haridus, elu- ja töökoht või õppeasutuse nimetus;
- mis laadi suhted on ülekuulataval kahtlustatava või kannatanuga;
- ütlused.

Tunnistaja taotlusel ei märgita ülekuulamisprotokollis tema elu- või töökohta või õppeasutuse nimetust. Need andmed lisatakse ülekuulamisprotokollile suletud ümbrikus. Tunnistaja võib ülekuulamisel pärast vaba jutustamist kirjutada ütlused ülekuulamisprotokollile omakäeliselt, mille kohta tehakse protokollis märke.

Kannatanu = ohver

Lähisuhtevägivalla ohvriks langenud inimene muutub kriminaalmenetluse mõttes kannatanuks sõltumata tema tahtest. See tähendab, et vastupidiselt üldlevinud väärarusaamale ei pea ohver tegema avaldust selleks, et lähisuhtevägivalla juhtumit menetlema hakataks. Samuti ei ole võimalik olukord, et ohver „võtab avalduse tagasi“. Menetlustoimingutes kohaldatakse kannatanule tunnistaja kohta sätestatud. See tähendab, et kannatanu kuulatakse kohtueelses menetluses üle tunnistajate ülekuulamise reeglite kohaselt.

Kuriteo tulemusel reaalselt kahju kandnud inimene loetakse kannatanuks ka siis, kui tegemist oli vaid kuriteo katsega. Kannatanu surma korral loetakse tema lähedasi (vanemad, lapsed jt) samuti kannatanuteks, mitte kannatanu esindajateks.

Kannatanu õigusi ja kohustusi reguleerib Kriminaalmenetluse seadustiku § 38: Kannatanul on õigus vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine; esitada uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu tsiviilhagi; anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest, kui tegemist on lähisugulase või -hõimlasega (sh eksabikaasa); esitada tõendeid; esitada taotlusi ja kaebusi; tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokollile kohta avaldusi, mis protokollitakse; tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega; võtta osa kohtulikust arutamisest; anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta; anda nõusolek ajutise lähenemiskeelu kohaldamiseks ning taotlema lähenemiskeelu kohaldamist.

Kannatanu on kohustatud ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel ning osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Kannatanu jaoks on oluline meeles pidada, et tsiviilhagi varalise kahju hüvitamise nõudes kriminaalmenetluses on riigilõivuvaba ehk siis on võimalik lähisuhtevägivalla menetluse raames taotlema tsiviilhagi korras tekitatud kulude hüvitamist.

Uurimisasutus või prokuratuur selgitab kannatanule tema õigusi, tsiviilhagi esitamise korda, tsiviilhagile esitatavaid põhilisi nõudeid, tsiviilhagi esitamise tähtaega ja selle möödalaskmise tagajärgi, samuti riigi õigusabi saamise tingimusi ja korda.

Menetluskulud

Menetluskulud on valitud kaitsjale või esindajale makstud mõistliku suurusega tasu ja muud menetlusosalise vajalikud kulud, mis on tekkinud seoses kriminaalmenetlusega, määratud kaitsjale määratud tasu ja kulud kuni nende põhjendatud ja vajalikus ulatuses; ekspertiisikulud, samuti kannatanule, tunnistajale, eksperdile ja asjatundjale makstavad summad, aga ka asitõendite hoiutasu, saate- ja hävitamiskulud; konfiskeeritud vara hoiu-, võõrandamis- ning hävitamiskulud jms.

Kannatanule, tunnistajale, koosseisuvälisele tõlgile ning eksperdile ja asjatundjale, kes ei tööta riiklikus ekspertiisiasutuses, hüvitatakse seoses kriminaalmenetlusega tekkinud järgmised kulud: saamata jäänud sissetulek, päevaraha, sõidu- ja ööbimiskulud. Kannatanule, tunnistajale, tõlgile, eksperdile ja asjatundjale, kellele ei säilitata töökohal palka, hüvitatakse menetleja kutsel ilmumise korral kogu töölt eemalviibitud aja eest tema keskmine palk tööandja tõendi alusel. Kui kannatanu, tunnistaja, tõlk, ekspert või asjatundja ei esita tööandja tõendit, arvutatakse hüvitis töölt eemalviibitud aja eest, lähtudes kehtivast miinimumpalgast.

Loetletud kulud hüvitatakse ka juhul, kui kohtuistung lükatakse edasi. Tasu ja hüvitis ei maksta isikule, kes edasilükkamise on põhjustanud.

Süüdimõistva kohtuotsusega kaasneb süüdimõistetule sundraha maksmise kohustus. Sundraha suurus on esimese astme kuriteos süüdimõistmise korral 2,5 kuupalga alammäär; teise astme kuriteos süüdimõistmise korral 1,5 kuupalga alammäär. Kui isiku suhtes tehakse süüdimõistev kohtuotsus karistusseadustiku mitme paragrahvi järgi, tuleb tal maksta sundraha, mis vastab raskeima kuriteo astmele.

Ajutine lähenemiskeeld

Lähisuhtevägivalla juhtumi lahendamisel kriminaalmenetluse raames on ajutise lähenemiskeelu kohaldamine kahtlustatavale kiireim võimalus tõkestada isiku elu, tervise, vabaduse või rahu vastu suunatud vägivalla jätkumine. Ajutist lähenemiskeeldu saab kohaldada vaid alustatud kriminaalmenetluses tingimusel, et kannatanu taotleb/soovib ajutise lähenemiskeelu kohaldamist või vähemalt annab selle taotlemiseks oma kirjaliku nõusoleku, mis fikseeritakse kannatanu ülekuulamise protokollis. Kohus võib kohaldada kohtualusele lähenemiskeelu kriminaalkohtupidamise korras kannatanu taotlusel. Juhul, kui konkreetsetes juhtumites puudub alus kriminaalmenetluse alustamiseks, selgitatakse kannatanule õigesti pöörduda lähenemiskeelu kehtestamiseks tsiviilkohtupidamise korras.

Kriminaalmenetluse seadustiku § 141 sätestab ajutise lähenemiskeelu: kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks võib prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise. Ajutise lähenemiskeelu kohaldamise määruse tegemiseks tutvub eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga ja küsitleb kahtlustatavat või süüdistatavat ja

vajaduse korral kannatanut ajutise lähenemiskeelu taotluse põhjendatuse selgitamiseks. Ajutise lähenemiskeelu määrukses märgitakse üles ajutise lähenemiskeelu põhjendus ning tingimused. Ajutise lähenemiskeelu seadmise määruks koopia antakse kahtlustatavale või süüdistatavale ja kannatanule ning saadetakse kannatanu elukohajärgsele politseiasutuse struktuuriüksusele. Eeluurimiskohtunik või kohus teavitab ajutise lähenemiskeelu kohaldamisest viivitamata ka muid isikuid, keda lähenemiskeeld puudutab.

Kahtlustatav, süüdistatav või tema kaitsja võib ajutise lähenemiskeelu kohaldamisest kolme kuu möödumisel esitada eeluurimiskohtunikule või kohtule taotluse kontrollida ajutise lähenemiskeelu põhjendatust või muuta ajutise lähenemiskeelu tingimusi. Uue taotluse võib esitada pärast kolme kuu möödumist eelmise taotluse läbivaatamisest. Eeluurimiskohtuniku juurde või kohtusse kutsutakse prokurör, kannatanu, kahtlustatav või süüdistatav ning kahtlustatava või süüdistatava taotlusel kaitsja.

Kannatanu taotlusel või prokuratuuri taotlusel ja kannatanu nõusolekul võib eeluurimiskohtunik või kohus määruksiga muuta ajutise lähenemiskeelu tingimusi või tühistada ajutise lähenemiskeelu. Ajutise lähenemiskeelu tingimuste muutmise või tühistamise määruks tegemiseks tutvub eeluurimiskohtunik või kohus kriminaaltoimikuga ja küsitleb kahtlustatavat või süüdistatavat ja kannatanut taotluse põhjendatuse selgitamiseks. Eeluurimiskohtuniku juurde või kohtusse kutsutakse prokurör, kannatanu, kahtlustatav või süüdistatav ning kahtlustatava või süüdistatava taotlusel kaitsja.

Ajutine lähenemiskeeld kehtib kuni kohtuotsuse jõustumiseni, selle rikkumise eest on ette nähtud kriminaalvastutus KarS § 331² järgi ning lähisuhtevägivalla juhtumi korral, kui on teada ajutise lähenemiskeelu või lähenemiskeelu olemasolu, tuleb juhtumi lahendamisel koheselt alustada vastavat kriminaalmenetlust. Vastavaõit KarS § 1413 võib kohus kannatanu taotlusel või prokuratuuri taotlusel ja kannatanu nõusolekul muuta ajutise lähenemiskeelu tingimusi või tühistada ajutise lähenemiskeelu. Ajutise lähenemiskeelu tingimuste muutmiseks või tühistamiseks küsitleb eeluurimiskohtunik või kohus kahtlustatavat või süüdistatavat ja kannatanut taotluse põhjendatuse selgitamiseks. Eeluurimiskohtuniku juurde või kohtusse kutsutakse prokurör, kannatanu, kahtlustatav või süüdistatav ning kahtlustatava või süüdistatava taotlusel kaitsja.

Lepitusmenetlus

Kui kriminaalmenetluse esemeks oleva teise astme kuriteo asjaolud on selged, kriminaalmenetluse jätkamiseks puudub avalik menetlushuvi ning kahtlustatav/süüdistatav on kannatanuga leppinud, võib prokuratuur kahtlustatava/süüdistatava ja kannatanu nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks. Lepitusmenetluse käigus kohaldub II astme kuritegudele, lepಿತatakse teise astme kuriteo osapooli, s.o kannatanut ja kahtlustatavat või süüdistatavat. Lepitusteenuse osutamise tagab Sotsiaalkindlustusamet ning lepitamist viivad läbi vastava koolituse saanud ohvriabitöötajad.

Lepitusmenetluse eesmärk on saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks. Lepitusprotsess lõpeb osapoolte vahelise kirjaliku lepituskokkuleppe sõlmimisega. Lepituskokkulepe sisaldab kuriteoga tekitatud kahju heastamise korda ja tingimusi,

kuid võib sisaldada ka muid tingimusi sh reaaloimingute tegemist.

Kriminaalmenetluse lõpetamine ei ole lubatud karistusseadustiku §-des 122, 133, 134, 136, 138, 139, 141–143, 214 ja 263 nimetatud kuritegudes; täisealise poolt alaealise kannatanu vastu toimepandud kuritegudes või kui kuriteo tagajärjeks oli inimese surm. Prokuratuuri taotluse lahendab kohtunik ainuisikuliselt määrusega. Vajaduse korral kutsutakse taotluse lahendamiseks kohtuniku juurde lepitaja, prokurör, kannatanu, kahtlustatav/süüdistatav ning kahtlustatava või süüdistatava taotlusel ka kaitsja.

Kui kohtunik ei nõustu prokuratuuri esitatud taotlusega, tagastab ta menetluse jätkamiseks kriminaalasja oma määrusega. Samuti jätkatakse kriminaalmenetlust, kui isik, kelle suhtes on kriminaalmenetlus lepitamise läbi lõpetatud, ei täida talle pandud kohustusi, uuendab prokuratuuri taotlusel kohus kriminaalmenetlust. Kannatanul on õigus esitada kaebus lepitusmenetluse alusel tehtud kriminaalmenetluse lõpetamise määruse peale määruse koopiasaamisest alates kümne päeva jooksul.

Lepitusteenus

Lepitusteenus rakendus 2007.aasta veebruaris. Lepitusmenetluse käigus kohaldub II astme kuritegudele, lepitatakse teise astme kuriteo osapooli, s.o kannatanut ja kahtlustatavat või süüdistatavat. Lepitusteenuse osutamise tagab Sotsiaalkindlustusamet ning lepitamist viivad läbi vastava koolituse saanud ohvriabitöötajad.

Lepitusmenetluse eesmärk on saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks. Lepitamine võimaldab rohkem kaasata kannatanut otsustusprotsessi ning vähendada kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid. Lepitusmenetluse läbiviimisel arvestatakse ennekõike kannatanu/ohvri huve. Lepitamine tõstab kannatanu/ohvri väärtust ja suurendab tema kaasatust. Lepitamise läbiviimisel tegeletakse kuriteo mõlema osapoolega.

Otsuse kriminaalasja lõpetamiseks lepitusmenetluse teel teeb osapoolte nõusolekul prokuratuur või kohus. Lepitusprotsess lõpeb osapoolte vahelise kirjaliku lepituskokkuleppe sõlmimisega. Lepituskokkulepe sisaldab kuriteoga tekitatud kahju heastamise korda ja tingimusi, kuid võib sisaldada ka muid tingimusi sh reaaloimingute tegemist. Lepitaja roll on eelkõige selles, et suunata pooli normaalsele ja täidetavale kokkuleppele (nt mõne töökohustuse täitmine kannatanu heaks, ravikohustusele allumine ja teraapias osalemine jm).

Allikas URL: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/spetsialistile/kriminaalmenetlus>